

delo na znanstvenem, uredniškem in drugih področjih ter njegovo mesto v slovenski literarni vedi. Končno to reprezentativno izdajo dopolnjujejo še bibliografija Ocvirkovih del ter stvarno in imensko kazalo.

Igor Zabel

ANTON OCVIRK, EVROPSKI VERZNI SISTEM IN SLOVENSKI VERZ

S pregledom Evropskih verznihih sistemov in slovenskega verza je Literarni leksikon dosegel številko deset, s tem pa že dovolj nazorno predstavil koncept celotne zbirke. Če bi v prihodnje dobili nove, že napovedane zvezke v podobnih časovnih intervalih kot doslej, potem smemo skoroda zatrditi, da bi utegnila zbirka v celoti prerasti zgolj slovenski okvir in pomen, utegnila bi poseči vsaj na jugoslovansko področje literarne vede kot ena izmed ažurnih in strokovno tehtno izpeljanih nalog v okviru stroke.

Z devetim in desetim zvezkom Literarnega leksikona pa se je zgodilo še nekaj več; z njim smo dobili v knjižni obliki dopolnjena in izoblikovana univerzitetna predavanja o evropskih verznihih sistemih in slovenskem verzu predstojnika katedre za primerjalno književnost in literarno teorijo dr. Antona Ocvirka, tudi urednika in pobudnika Literarnega leksikona. Študenti, ki smo profesorja Ocvirka poslušali kot predavatelja v dveh zvezkih predstavljene teme, se še spominjamo njegovih predavanj, ki bodo komparativistom ostala trajno v spominu. Bržkone je zato branje obeh zvezkov sedaj le neke vrste »ponovitev« snovi, tokrat na drugačni ravni, in, žal, že potem, ko je naš profe-

sor sredi neutrudnega organizatorskega, proforskega, avtorskega in uredniškega dela izčrpan omahnil v bolezen in smrt. Naše branje Ocvirkovih zvezkov je tedaj (ta prislov je prav njegova posebnost) branje skozi spomin študentskih let, predavanj in celo izpitnih tem.

In brž lahko ugotovimo, da je Anton Ocvirk ponujal študentom v predavalnici to, kar sedaj beremo. Ničesar ni spreminjal ali zavrgel. Živo nam je pred očmi njegova »recitacija« Karavane Huga Balla iz leta 1917, razlaga paralizismusa membroruma ali Hugojeve Pourtant j'aime une rive... Avtor je tudi tu ohranil svoj stil, jasen in poln esejistično-literarnih primesi.

Anton Ocvirk se je v zvezkih lotil morda najtežje raziskovalne naloge, ki čaka slovenskega literarnega zgodovinarja in teoretika. Verzologija je že sama po sebi izredno zapletena, zlasti še, če jo pregleduje primerjalno-zgodovinsko, literarno-teoretsko, kot jezikoslovec in estet. Odveč je opomba, da se take snovi lahko loti le literarni zgodovinar z izredno skušnjo, sposobnostjo že v izboru gradiva (to je velikansko) opredeliti bistveno, razvojno, od obrobnege. In Ocvirkov delež v selekciji in hkrati celovitosti se zdi enkrat in spričo slabe, malo razvite slovenske raziskovalne tradicije (najbolj znano delo Slovenski verz ni napisal Slovenec) v marsičem tudi pionirski. Avtor imenuje svojo metodo raziskave sintetično morfološko, problemsko in komparativno, dodali bi še: razvojno analitično in povezano, logično in ne shematično. Od tu prihaja do bistva Ocvirkov pregled in vpogled v celoto, kot si jo je ustvaril z dolgoletnim študijem (in selekcijo gradiva).

Bržkone so izhodiščne premise v Devetem zvezku, namenjene značilnostim slovenskega verza (in v širšem smislu tudi našega jezika), že znane (naglasni, akcentuacijski, tonični), zato je pri avtorju v ospredju analiza njegove avtonomnosti, v primerjavi s kvantitativnim

(* Anton Ocvirk, Evropski verzni sistemi in slovenski verz, Literarni leksikon, Deveti in deseti zvezek, DZS Ljubljana 1980, izdaja SAZU, opremil Jože Brumen, str. 142 in 153)

in silabičnim sistemom. Ocvirk posega v analizi slovenskega verza do prvih teoretičnih izjav o umetni pesmi Marka Pohlina iz leta 1768, nato Damascena Deva, Žige Zoisa, Vodnika, Čopa, Prešerna, Stritarja, Breznika, Levca, Tomiška, Avgusta Žigona, Ivana Prijatelja, Kidriča, Isačenka in Nikolaja Omerse. O stari verzni teoriji upravičeno govori kot o »abstraktni in eklektični«, ki je »razsojala o verzu samo po njegovi vidni podobi«, »zunanjem skeletu, ki ga je ugotavljala načeloma s skanzijo, to je branjem po stopicah, vse drugo pa je od njega odmisliła, predvsem seveda njegove zvočne sestavine.« Ocvirk zagovarja »akustično dinamično, slušno podobo verza, tisto, ki se pri analizi pesmi ukvarja z glasovnimi besednimi gmotami in raznovrstnimi akustičnimi pojavi in učinki v njem.«

Pri analizi verzni sistemov se Anton Ocvirk v precejšnji meri naslanja na vidne zahodnoevropske raziskovalce - na primer Rudolfa Westphala-Obča metrika indogermanskih in semitskih narodov (1892), Andreasa Heuslerja, Zgodovina nemškega verza (1925), W. J. Kosterja o grški in latinski metriki (1953), Paula Verriera, Francoski verz (1931/32), Jakoba Minorja, Novovisokonemska metrika (1902), pa Karla Vosslerja, Pesniške oblike romanskih narodov (1951), Georgesa Loteja, Zgodovina francoskega verza (1949/51), Henrija Moriera, H. P. Thiemeja, Gastona Parisa, Renéja Waltza in mnogih drugih. Ocvirkova morfološka sinteza izhaja najprej iz analize metrike (stopica, kolon) v kvantitativnem sistemu, medtem ko je prehodu iz starega verzne sistema v nove namenil posebno tehtno poglavje Prehod.

Nemara je prav ta del Devetega zvezka LL najbolj zgoščen in morda tudi problematičen. Tu ne gre več le za verz, marveč širši aspekt porajanja naših jezikov, literatur kot dokumentov le-teh, prvih še danes znanih in ohranjenih avtorjev ..., da ne govorimo o

zunaj jezikovnih dejavnikov. Avtor je vključil tudi bistvene zgodovinsko-politične momente, s čimer je v marsičem problematiziral trdnost dosedanjih razlag in sintez, nakazal razvoj s hipotetičnim zadržkom, možnostjo korektur in dopolnil. Tu je, razumljivo, najširši in najsplošnejši, lahko bi dodali - previden, spričo pasti, ki mu jih zastavlja doba. Od tu je v poglavju več opozoril in predvsem optika, ki podaja gradivo skozi sito poprejšnje selekcije, preverjanja, primerjave in kritičnih soočanj dejstev. Tudi ko Ocvirk kaj trdi, še opozarja na previdnost, rečeno postavlja v perspektivo, odnos z nečim drugim, prejšnjim, zunanjim, prihodnjim. In ravno v tem se je pokazalo Ocvirkovo izredno sintetično delo.

O silabičnem sistemu zajema avtor gradivo že po kratkem pregledu njegovih izhodišč v ljudski jezikovni tradiciji, v vagantski poeziji; od Pesmi o sveti Evlaliji (okrog 880), prek Chansons de geste (v Franciji), do Scuole Poetiche Siciliane-12/13. st. (v Italiji). Vendar je v ospredju analiza značilnosti in zakonitosti zlogotvornega sistema (število zlogov)-od enozložnega monosilabičnega verza do aleksandrinca (dvanajsterca) v francoščini, v italijanščini pa predvsem, razumljivo, enajsterca kot temelja soneta.

V začetku Desetega zvezka je Anton Ocvirk prišel do naglasnega ali akcentuacijskega sistema, ki je najmlajši in v katerega sodi tudi slovenski verz. Avtor izhaja iz zakonitosti našega jezika, govora, ritma, melodike. Upošteva značilnosti ljudske pesmi, vzliv nemške literarne teorije in zastarele metrične vidike antične verzifikacije, skratka, nekritično sprejemanje, tako pri avtorjih kot literarnih zgodovinarjih in teoretikih. Naj ne ponavljamo Ocvirkovih temeljnih vprašanj o tem, kaj je verzna shema v akcentuacijskem sistemu, kaj besedno gradivo, stopica, takt, kolon, rima, hiat, elizija, akcent ... (ob pojmihih slede literarnozgodovinske in teoretske

analize-simbolizem, futurizem, kubi-
zem, nadrealizem, dadaizem, formalizem,
unanimizem, fauvizem, simulta-
nizem . . .)

Ocvirkova analiza slovenskega verza izhaja iz karakteristik našega jezika, zato se zdi obravnava na videz nesistematična, da ne rečemo nezgodovinska; avtor ne daje pregleda razvoja slovenskega verza, marveč nam skozi posamezne tipične primere iz starejše lirike približuje le njegovo pojavno tipiko in bistvo, in to je tudi namen celotnega zvezka. Od tu pri Ocvirku nenehne primerjave med verzniimi sistemi, med teorijami o njih, ki poizkušajo ugotoviti v konkretnem besednem, verzem gradivu, tudi neponovljive, enkratne lastnosti posameznih jezikov. Analiza je tedaj empirična, v ničemer abstraktna; sega od fonetike, morfološke, pa do semantike in noetike. Natančno je npr. ločevanje med abstraktnimi in konkretnimi besedami, tudi v metaforični rabi, dalje sinonimov, med »vsebinsko motiviranimi in nemotiviranimi« besedami. Obsežna je obravnava iktičnih enot in medbesednih mej, sintagem in premorov, stavčne kohezijske sile, agogike, zunanjega in notranjega časa, ritma in svobodnega verza (odmikanja našega verza od stare silabotonične oblike). Čeprav analiza ne sega prek Župančiča, Murna, deloma Jarca in Kosovela, si avtor zastavlja cilje nadaljnje raziskave.

Od tu bi Ocvirkova analiza, ko bi jo bil utegnil dokončati, mogla »obrazložiti usodo svobodnega verza v ekspresionizmu in smereh, ki so se uveljavljale ob njem in po njem«. Avtor je imel v mislih naš futurizem s konstruktivizmom. A tu je še sodobna poezija, ki ji nekateri kritiki pritikajo vsakršne oznake, bolj filozofske narave, manj pa imajo skupnega z elementi, sestavinami analiz slovenskega verza, kot jih je podal naš avtor. Kaj zdaj? Slovenska literarna teorija še zdaleč ni tako razvita, da bi uspela na področju verzolo-

gije strokovno, metodološko eksplicitno analizirati, kaj šele estetsko ovrednotiti, lastno pesniško produkcijo, polpreteklo in sodobno.

TOMAŽ ŠALAMUN, MASKE

»Počutim se kot Borges, slep in izgubljen v tem svetu«, pravi Tomaž Šalamun v enem izmed verzov v svoji zadnji pesniški zbirki Maske. Stavek, ki bi mu lahko pripisali zgolj trenutni odziv na mehiško izkustvo, samotnoopotovanje, osamljenost, izločenost, a mu pripisujemo širši pomen-resignacije, nostalgije, krize, zrelosti. Nenadoma se je šalamunovski skonstruirani svet notorične samozavesti zožil v čisto navadno človeške dimenzije, pa čeprav si je zato streznitev sposodil nenavadno življenjsko podobo in usodo slavnega južnoameriškega pesnika.

Maske so Šalamunova pesniška zbirka na poti k zrelosti, če sprejmemo ta pojem kot oznako za življenjsko izkustvo, preizkušnjo, umirjenost, stvarnost . . . »Ne spreminjam se, samo moja vrednost niha. Zaman čakam človeka, ki bi mi zdobil masko . . .«, pravi dalje pesnik. Na njegova ramena stopajo palčki »v procesu, ki se mu reče zgodovina«, čas, razkritost pred svetom in sabo. Kaj so Šalamunove Maske? Iluzije, ki si jih je sam o sebi zastavil in ki so mu omogočile individualno, nekonvencionalno zgodovino? So pesnikovo in pesniško slovo od mladosti? So še naprej maske?

Šalamunova pesniška geografija je že dovolj velika, kot morda nikogar izmed slovenskih pesnikov, da se mu skozi prostorska skustva zapišejo tudi drugačne, splošne življenjske in osebne

(* Tomaž Šalamun, Maske, Mladinska knjiga, Ljubljana 1980, zbirka Nova slovenska knjiga, urednik Janez Mušič, opremil Srečo Dragan, grafično oblikoval Tadej Tozon, str. 118)